

Socijalno - emotivni razvoj djeteta u ranom djetinjstvu

Kordiš, Daria

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:429982>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-30**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

DARIA KORDIŠ

SOCIJALNO-EMOTIVNI RAZVOJ DJETETA U RANOM DJETINJSTVU

Završni rad

Pula, 2016.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

DARIA KORDIŠ

SOCIJALNO-EMOTIVNI RAZVOJ DJETETA U RANOM DJETINJSTVU

Završni rad

JMBAG: 0303027812, redoviti student

Studijski smjer: Preddiplomski stručni studij predškolski odgoj

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Pedagogija

Znanstvena grana: Obiteljska pedagogija

Mentor: prof.dr.sc. Jurka Lepičnik Vodopivec

Pula, svibanj 2016.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. OBITELJ - SUSTAV ODNOSA U INTERAKCIJI	3
2.1 Obitelj i djeca	6
3. SOCIJALNO-EMOTIVNI RAZVOJ U RANOM DJETINJSTVU	9
3.1 Negativno postupanje roditelja djece predškolske dobi	13
3.2 Roditeljska agresivnost i zanemarivanje	16
3.3 Efekti razvoda na djecu	19
3.4 Smrt roditelja	22
3.5 Prinova u obitelji	23
4. POZICIJA RODITELJA U MODERNOM KONCEPTU PREDŠKOLSKOG ODGOJA	24
4.1 Pedagoški sposoban roditelj	26
4.2 Odnos roditelja i odgajateljske ustanove	30
5. ZAKLJUČAK	33
6. LITERATURA	34

1. UVOD

Socijalno-emotivni razvoj u ranom djetinjstvu jednim je značajnim dijelom određen roditeljskim odgojnim postupcima i ponašanjima prema djeci. Pozitivni odgojni postupci i uvažavanje dječjih emocija od strane oca i majke predstavljaju preduvjete za uspješan socijalno-emocionalni razvoj u ranom djetinjstvu, ali i za cjelokupni razvoj djeteta. Iz tog je razloga poučavanje roditelja kompetentnom roditeljstvu jedna od važnih preventivnih akcija za pozitivne razvojne ishode kod djece u ranom djetinjstvu. S tim ciljem, potrebno je saznati nešto više o odnosu subjektivne dobrobiti roditelja djece predškolske dobi i nekih pozitivnih i negativnih dimenzija njihovih odgojnih postupaka te o odnosu odgojnih postupaka i postupanja s dječjim emocijama roditelja djece predškolske dobi.

Temeljni socijalizacijski kontekst u kojem dijete uči i usvaja različite oblike ponašanja je odnos roditelj - dijete. Taj odnos je dvosmjernan - roditelj svojim postupcima i ponašanjima utječe na dijete, ali i dijete svojim reakcijama i ponašanjima utječe na ponašanje i postupke roditelja. Iako je odnos dvosmjernan, u djetinjstvu će roditelj svojim osobinama i ponašanjima ipak više utjecati na dijete nego li obrnuto, pružajući mu sigurnost i zaštitu, ali i poticaj, poduku i usmjerenje. Postoji stoga, određeno razlikovanje roditeljskog stila od roditeljskih postupaka.

1.1 HIPOTEZE

H1 - Roditeljski stil formira kontekst i emocionalnu klimu odnosa roditelj - dijete, dok roditeljski postupci predstavljaju specifično ponašanje koje roditelji koriste u usmjeravanju djece prema postizanju socijalizacijskih ciljeva.

H2 - Emocionalna toplina je najvažniji aspekt obiteljskog okružja koji najviše utječe na dječji razvoj. Dimenzija roditeljske kontrole važna je za razvoj različitih pozitivnih, ali i negativnih oblika ponašanja djece.

1.2 PREDMET I CILJEVI RADA

Uz tjelesni, motorički i spoznajni razvoj, dijete postupno razvija i odnose prema samome sebi i ljudima iz svoje okoline, ovladavajući umijećima nužnim za djelotvornu interakciju s odraslima i vršnjacima. Usvajanje i primjena adekvatnih ponašanja i emocija u toj interakciji, uz poznavanje i razumijevanje normi, pravila i vrijednosti zajednice u kojoj dijete živi, čini djetetov socio-emocionalni razvoj te je upravo takav razvoj (na relaciji roditelj - dijete) predmet ovoga rada.

Roditelji svojim postupcima utječu na psihosocijalnu prilagodbu svoje djece, ali i svojim reakcijama na dječje emocije utječu na socijalizaciju izražavanja emocija te prosocijalno ponašanje. Nadalje, utječe se na njihove sposobnosti nezavisno od same uloge roditeljstva. Ciljevi rada su u poveznici s adekvatnim izražavanjem emocija i ponašanja roditelja, odnosno djeteta.

1.3 METODE ISTRAŽIVANJA

U ovome radu korištene su:

- Metoda indukcije – na temelju pojedinačnih ili posebnih činjenica dolazi se do zaključka o općem sudu. Prilikom pisanja ovog rada indukcija će se koristiti za donošenje zaključaka na temelju prikupljenih podataka i literature.
- Metoda dedukcije - iz općih stavova izvode se posebni i pojedinačni zaključci. Dedukcija uvijek pretpostavlja poznavanje općih znanja na temelju kojih se spoznaje ono posebno ili pojedinačno.
- Metoda analize i sinteze - analiza je raščlanjivanje složenih pojmova, sudova i zaključaka na njihove jednostavnije sastavne dijelove te izučavanje svakog dijela za sebe i u odnosu na druge dijelove. Sinteza je postupak znanstvenog istraživanja putem spajanja dijelova ili

elemenata u cjelinu, sastavljanja jednostavnih misaonih tvorevina u složene i složenih u još složenije.

- Metoda dokazivanja – misaono sadržajni postupak kojim se utvrđuje istinitost pojedinih spoznaja, stavova ili teorija. Ovom metodom će se služiti u dokazivanju (ne)točnosti postavljene istraživačke hipoteze.
- Metoda deskripcije – postupak opisivanja činjenica te empirijsko potvrđivanje njihovih odnosa.
- Metoda komparacije - način uspoređivanja istih ili srodnih činjenica, tj. utvrđivanje.

2. OBITELJ - SUSTAV ODNOSA U INTERAKCIJI

Obitelj se može definirati kao prirodni socijalni sustav, koji ima strukturu, funkcije, pravila, uloge, načine komuniciranja, načine suočavanja s problemima i njihovim rješavanjem. Obitelj je po svojim funkcijama i ulogama poprilično kompleksno područje, jer postoje i druge, različite definicije obitelji (Štalekar, 2010).

Obitelj je temeljna institucija društva i sjecište niza trendova koji utječu na društvo u cjelini, bez obzira radi li se o većoj jednakosti spolova ili promjenama odnosa unutar doma i na poslu. Posljedice društvenih promjena mogu se percipirati kao raspad obitelji s obzirom da se mijenjaju temeljni odnosi, stavovi i ponašanja unutar nje. „Sve manje djece odrasta u tradicionalnim obiteljima u kojima su otac i majka u braku, i žive u istom kućanstvu sa svojom biološkom djecom, a udio jednoroditeljskih obitelji i djece rođene izvan braka neprestano je u porastu.“ (Giddens, 1999, 90)

Cooley definira obitelj kao „univerzalnu skupinu jer pripada svim vremenima i stupnjevima razvoja, te time predstavlja temelj onoga što je univerzalno u ljudskoj prirodi i u ljudskim idealima“ (Balaban, 2005,148, prema Cooley, 1956).

Potočnjak smatra da je obitelj prva i temeljna životna zajednica, utemeljena na zajedničkom životu krvnim srodstvom povezanih osoba. Prema njegovu shvaćanju, obitelj je društvena zajednica za kojom pojedinac osjeća potrebu jer su ciljevi koji se u njoj ostvaruju temelj cjelokupnog čovjekova života.

Nadalje, Rosić smatra da je obitelj jedna od primarnih društvenih skupina u kojoj se ostvaruje proces odgoja djece, i prva skupina u kojoj njezini članovi stječu osnove odgoja u svim područjima života. Važna zadaća obitelji upravo je u čuvanju i prenošenju tako stečenih odgojnih vrijednosti (Rosić, 1998. prema Potočnjak).

Obitelj je prvi mali svijet djeteta u kojem dijete stječe prva socijalna iskustva i postaje svjesno sebe. To je sredina u kojoj ljubav povezuje njene članove te pruža osjećaj sigurnosti, zaštićenosti i više razumijevanja. Nadalje, radi se o okolini u kojoj dijete živi u vrijeme kada je najviše podložno utjecajima, čuvar tradicije, gdje se ukrštavaju elementi onoga što je prošlo, što je prisutno i onoga što dolazi.

Prema strukturi obitelji, obitelj se dijeli na (Čudina - Obradović, Obradović, 2006):

- jednoroditeljsku - koja se može poistovjetiti sa samohranim roditeljstvom (definicija ovisna o zakonskom gledištu; samohrani roditelji primjerice imaju pravo na alimentaciju); povezuju se sa zlorabom droga, delinkventnim ponašanjem, niskim samopoštovanjem, napuštanjem škole, ranim odlaskom od kuće i ranom seksualnom aktivnošću;
- dvoroditeljsku - znači da djeca žive s oba roditelja.

Obitelj obavlja dvije osnovne funkcije (Čudina - Obradović, Obradović, 2006):

1. služenje zaštiti i socijalizaciji djece i
2. emocionalno uporište odraslih ljudi.

Mora se ipak istaknuti kako se obitelj promijenila kroz stoljeća borbe za podjednaka ljudska prava svih društvenih skupina. „Tako je i sama obitelj postala osloncem drugačijeg načina života. Primjerice, od djece se očekuje da napuste roditeljski dom, što stvara veću ponudu radne snage i veću mobilnost stanovništva, jer suvremeni procesi u društvu mijenjaju uvriježenu sliku obitelji.“ (Živić, 2003, 57)

Obiteljske mijene ukazuju kako se obitelj kao organizacija mora prilagođavati, jer njezina struktura, organizacija i sustav vrijednosti na članove djeluju ograničavajuće te ometaju funkcionalne procese unutar obitelji. Posljedica takvih situacija najčešće su nova kvaliteta obiteljskih interakcija, novi uvjeti za ostvarivanje obiteljskih uloga i zadovoljavanje potreba članova obitelji te odgoja djece. Moderno pozicioniranje obitelji treba shvatiti kao prijelaznu fazu između onoga što je bilo i onoga što slijedi. „Gotovo je nemoguće predvidjeti daljnji smjer transformacije i kvalitetu života koju će

nove obiteljske strukture, i u njoj uspostavljeni međuljudski odnosi pružiti svojim članovima.“ (Maleš, Kušević, 2011, 42)

Kada se razmatra sama korelacija obitelji i roditeljstva, mora se imati na umu kako je najvažniji proces sazrijevanja odnosa roditelja i djeteta. Roditeljstvo se može smatrati nizom intelektualnih, emocionalnih i materijalnih postupaka prilagodbi, koje dalje omogućuju odraslima da djeluju kao roditelji (Daly, 2008). Kako bi obitelj primjereno funkcionirala, važno je da roditelj djeluje pozitivno i konstruktivno. Konstruktivno roditeljstvo bi trebalo potencirati socio-emotivni razvoj djeteta, kao i razvoj kognitivno-motivacijske kompetencije. Ti se odgojni ciljevi postižu pažljivom i poticajnom brigom za dijete (Čudina - Obradović, Obradović, 2003). Ovakav način roditeljske brige odnosi se na djecu u prve dvije godine života. Pećnik navodi kako se stručnjaci slažu oko postojanja tri glavna čimbenika pozitivnog roditeljstva djece predškolske dobi (Pećnik, 2008, prema Daly, 2008):

1. zaštita djece,
2. pomaganje djeci kod razumijevanja njihovih emocija - time se postiže omogućavanje reguliranja vlastitog ponašanja, na način kako bi pokazali svoje unutarnje i vanjske potrebe i zahtjeve,
3. poticanje učenja i istraživanje vlastite okoline - kako bi povećali razumijevanje fizičkog i društvenog svijeta.

Može se govoriti o taksonomiji obitelji koja obuhvaća više dimenzija: biološku povezanost, bračni status, roditeljsku ulogu, status zaposlenosti te seksualnu orijentaciju. Svaka od navedenih dimenzija može imati više oblika. Prema tome, biološka veza, bračno stanje, seksualnost - sve su faktori podložni varijabilnostima moderne civilizacije. „Neke specifičnosti suvremene obitelji treba promatrati obzirom na (Petani, 2010, 31):

- etničku skupinu,
- socioekonomski status,
- kulturu,
- religiju,
- dob,
- obiteljsku tradiciju,
- životni stil,
- obrazovanje,

- fizičko i mentalno zdravlje,
- životne vrijednosti i uvjerenja.“

Suvremeni trenutak življenja obilježen je nastojanjima pripadnika različitih obiteljskih struktura da se one legalno prihvate i ostvare jednakopravnost u odnosu spram tradicionalne nuklearne obitelji. Koliko su različiti tipovi obitelji priznati i prihvaćeni, ovisi o sredini u kojoj članovi obitelji obitavaju, ali i o pravnoj regulativi pojedine države (Maleš, Kušević, 2011, 45).

2.1 Obitelj i djeca

„Različitost obiteljskih struktura može se promatrati uzimajući u obzir različite kriterije (Wise, 2003, 1):

1. kroz odnos roditelja i djece - biološka i usvojena djeca,
2. kroz bračni status roditelja - razvedeni, ponovno oženjeni,
3. s obzirom na broj roditelja u obitelji i roditeljsko seksualno usmjerenje.“

Ipak, odgovornosti roditeljstva je faktički neizmjenjena i uključuje niz aktivnosti, kao što su, primjerice, odlučivanje o djeci i ulaganje napora u odgoj, preuzimanje i prihvaćanje roditeljske uloge, svjesno ili intuitivno postavljanje odgojnih ciljeva, doživljaj vlastite vrijednosti zbog ulaganja napora, emocionalne povezanosti i djetetova uspjeha itd. (Čudina - Obradović, Obradović, 2003).

Važno je, stoga, istaknuti odgojne ciljeve koji mogu biti opći i specifični. Odgojni ciljevi su oni koje roditelji žele postići u razvoju svoje djece. U opće ciljeve se ubrajaju (Čudina - Obradović, Obradović, 2003):

- preživljavanje i zdravlje djeteta,
- želja da se dijete postupno ekonomski osamostali i da postigne određena postignuća,
- moralni i religiozni stavovi te osobna sreća.

U odgojne ciljeve se ubrajaju razne socijalne vještine, pristojno ponašanje, školska uspješnost, šire shvaćene djetetove karakteristike poput znatiželje, motivacije i nezavisnosti (Čudina - Obradović, Obradović, 2003).

Utjecaj koji obitelj ima svojim odgojnim djelovanjem ne može se kompenzirati drugim životnim ni edukativnim miljeima. Obiteljska sredina najprirodnija je i djetetu najbliža

te utječe na čovjeka tijekom njegova čitavog života. Stoga se može zaključiti da će, dok postoji obitelj kao društvena zajednica roditelja i djece, postojati i potreba za obiteljskim odgojem. U obitelji dijete stječe prva znanja i životna iskustva, a vrijednosti koje obitelj djetetu usadi, temeljne su i često odlučujuće za čitav život. „Odgajanje se u obitelji oslanja na roditeljske osjećaje, njihovu vezanost za potomstvo, njihovu potrebu, želju i nastojanje da pomognu svojoj djeci i da ih što bolje pripreme za život.“ (Petani, 2010, 41)

Mora se imati na umu kako se „sposobnost roditelja odnosi na njihov kapacitet u osiguravanju sigurnosti, emocionalne topline, stimulacije, usmjeravanja i postavljanja granica te stabilnosti, ali i na podsustav obiteljskog i izvanobiteljskog konteksta“ (Stričević, 2011, 5).

Potrebno je, stoga, istaknuti da se u novije vrijeme odnosi među ulogama majke i oca mijenjaju. „Znatno se smanjuje majčina, a povećava očeva uključenost u interakcijama s djetetom, te više nema tradicionalne podjele unutar koje žena skrbi za kućanstvo i djecu, a muškarac financijski doprinosi obitelji. Razlog tome je promjena životnih uvjeta te utjecaji koji oni imaju na današnju obitelj i roditelje.“ (Petani, 2010, 63)

„Suvremeni trenutak življenja obilježava sve veća rodna ravnopravnost, ali samo u preuzimanju dužnosti roditeljstva, dok su rutinski kućanski poslovi uglavnom ostali obveza žene.“ (Čudina - Obradović, Obradović, 2003, 186) „Sve prisutnijim postaje egalitaristički model obiteljskih odnosa, u kojemu uloge nisu podijeljene prema spolu, već prema interesima i stručnosti.“ (Maleš, Kušević, 2011, 57) Prema tome, nije strana činjenica da su zaposlena oba roditelja, da očevi ostaju kod kuće i skrbe za djecu, da skrb preuzimaju drugi odgojitelji i sl.

Roditeljstvo je tako postala iznimno komplicirana dužnost, što potvrđuje niz konvencija i zakonskih odluka kojima se pokušava regulirati kvaliteta života djece. UN-ova Konvencija o pravima djeteta napravila je pomak u percipiranju djeteta - dijete se počelo promatrati kao aktivno i kompetentno biće koje ima svoja prava i odgovornosti. Dakle, došlo je do pomaka od govora o pravima roditelja, prema govoru o pravima djeteta. Roditeljski odgojni postupci ključni su za kvalitetan odnos između roditelja i djeteta, a izravno utječu na napredovanje djeteta i njegov daljnji životni put, čineći time srž obiteljskoga odgoja. S vremenom su se odgojni postupci promijenili, stoga se neki postupci roditelja koji su prije bili posve uobičajeni, danas smatraju neprihvatljivima.

Konvencijom o pravima djeteta djeca su dobila znatno važniju ulogu u društvu, postala su subjekti i nositelji prava. Dijete danas ima zakonsko pravo na zaštitu i pravo na sudjelovanje, brižno, njegujuće ponašanje koje odgovara na potrebe djeteta za emocionalnom skrbi, sigurnošću, pripadanjem i sigurnom privrženosti. Roditelji trebaju zadovoljiti potrebe djeteta za roditeljskom toplinom, prihvaćanjem, osjetljivošću, pristupačnošću, uključenošću i podrškom. „Dijete ima pravo na strukturu, odnosno granice i smjernice potrebne svakom djetetu radi njegove ili njezine fizičke i psihološke sigurnosti, razvoja njegovih ili njezinih vrijednosti, osjećaja osobne i društvene odgovornosti te pravo na uvažavanje i osnaživanje. Dakle, djeca su prestala biti vlasništvom roditelja te ih se počelo promatrati kao subjekte s vlastitim pravima, potrebama, željama i potencijalima, a ta je promjena slike djeteta rezultirala i promjenom percepcije roditeljstva.“ (Pećnik, Starc, 2010, 100)

Maleš tvrdi kako se tradicionalan odgoj često pokazuje neprihvatljivim u današnjim uvjetima, a što je ponekad uzrokom nesnalaženja u roditeljskoj ulozi te pogreškama u odgoju, a kasnije i sukobima u odnosu roditelj - dijete. „Odgoj koji se danas zahtijeva od roditelja iziskuje zahtjeve kojima roditelj, koji odgoj temelje na iskustvu svojih roditelja, nije dorastao. Prema tome, potrebna su nova znanja i vještine koje roditelj treba usvojiti.“ (Maleš, 1995, 23)

To možemo vidjeti na primjeru obiteljskog odgoja koji se našao na procjepu između tradicionalnog nastojanja da dijete bude poslušno i da bespogovorno uvažava autoritet roditelja i drugih odraslih te novijeg shvaćanja djeteta koje treba postati odgovornim i aktivnim članom društva s razvijenim kritičkim mišljenjem.

3. SOCIJALNO-EMOTIVNI RAZVOJ DJETETA U RANOM DJETINJSTVU

Dijete predškolske dobi na nekoliko načina proživljava svoj psihofizički razvoj. Uz tjelesno-motorički i spoznajni, kako odmiče vrijeme, dijete formira vlastite odnose. Kako prema vlastitom entitetu, tako i prema ostalim osobama koje se nalaze u djetetovoj okolini. Može se stoga ustvrditi kako se djetetov socijalno-emotivni razvoj tvori od promatranja vlastite okoline, i preuzimanja uvrijeđenih stavova, ponašanja razmišljanja i načina kako se odrasli ophode jedni prema drugima, ali i prema djeci. Na takav „copy paste“ doživljaj realnosti ponajviše utječu sami roditelji djeteta, jer su to osobe s kojima dijete provodi najviše vremena. Roditelji, stoga, moraju biti svjesni pozitivno-negativnih posljedica na djetetov socio-emotivni razvoj od prvih dana djetetova života.

Upravo je to razlog zašto se roditelje mora učiti kompetentnom i svrsishodnom ponašanju/roditeljstvu. Uvjetno rečeno, može se ustvrditi kako je to jedna od važnih preventivnih akcija za pozitivne razvojne ishode kod djece u ranom djetinjstvu. Postavljajući dobrobit djeteta na prvo mjesto, nužno je saznati više o odnosu subjektivne dobrobiti roditelja djece predškolske dobi te pozitivnih i negativnih dimenzija njihovih odgojnih postupaka. Važno je stoga i analizirati odnos odgojnih postupaka i postupanja s dječjim emocijama roditelja djece predškolske dobi.

Evidentno je kako je početni socijalizacijski kontekst u kojem dijete uči i usvaja različite oblike ponašanja odnos roditelj - dijete. Uzevši u obzir tijek vremena, i akomodaciju djeteta na okolinu i roditelje, taj odnos nije više samo početan, nego i temeljan. „Roditelj svojim postupcima i ponašanjima utječe na dijete, ali, kako je odnos svakako dvosmjernan, i dijete svojim reakcijama/ponašanjima utječe na postupke svojih roditelja. Bez obzira što odnos odlikuje povratna sprega (dvosmjernost), u djetinjstvu će roditelj svojim osobinama i ponašanjima ipak više utjecati na dijete nego li obrnuto. Ipak je roditelj taj koji pruža sigurnost, zaštitu, poticaj, i usmjerenje.“ (Peterson, Rollins, 1987; u Sindik i sur., 2010)

Kod utjecaja roditelja na socio-emotivni razvoj djeteta, potrebno je razlikovati roditeljski stil od roditeljskih postupaka. *Roditeljski stil* formira kontekst i emocionalnu

klimu odnosa roditelj - dijete, a *roditeljski postupci* predstavljaju određeno ponašanje koje roditelji koriste pri usmjeravanju djece ka postizanju raznih socijalizacijskih ciljeva (Darling, Steinberg 1993).

Nesumnjivo je kako je pri odgoju djeteta nužna specifična dimenzija emocionalnosti, odnosno toplina, prihvaćanje i njega. Takva sfera ophođenja se odnosi na emocije koje roditelji iskazuju pri kontaktu s vlastitim djetetom. Dimenzija roditeljske kontrole je pak drugi vid ponašanja, koji se odnosi na postupke koje roditelji primjenjuju u želju da utječu na ponašanja i „unutrašnja“ stanja djeteta. Između ostaloga, želja je utjecati na roditeljska očekivanja i standarde ponašanja koje roditelji postavljaju djetetu. Navest će se razlika između emotivno *toplih* i *hladnih* roditelja:

- emocionalno topli roditelji prihvaćaju svoju djecu, pružajući im pažnju, razumijevanje i podršku, koristeći objašnjenja, ohrabivanja i, često, pohvale u odgoju;
- emocionalno hladni roditelji čine suprotno od gornje kategorije, i u skladu s opisnim pridjevom vlastite kategorije; neprijateljski se ophode spram vlastitog djeteta, zanemarujući ga, često kritizirajući i kažnjavajući dijete. Pristup je apsolutno pogrešan po mišljenju mnogih autora, jer se upravo emocionalna toplina smatra najbitnijim aspektom obiteljske okoline koji utječe na razvoj djeteta (Darling, Steinberg, 1993).

Roditeljska kontrola jest važna za razvoj različitih pozitivnih i negativnih oblika ponašanja djece. Tako roditelji koji strogo kontroliraju djetetovo ponašanje, pazeći da se djeca strogo pridržavaju pravila koja su im oni unaprijed i bespogovorno odredili, koriste čvrstu kontrolu. Roditelji koji koriste manji stupanj kontrole dopuštaju djetetu više slobodnijeg ponašanja, postavljajući rijetka pravila kojih se djeca moraju pridržavati, te manje nadziru ponašanje djeteta. To, nadalje, može dovesti do eksternaliziranih problema, odnosno do problema u ponašanju (Brajša - Žganec, 2010).

Većina autora čija djela su se analizirala pri stvaranju ovog rada, smatraju kako su nedovoljna disciplina i loš roditeljski nadzor krucijalni čimbenici pri nastanku antisocijalnog ponašanja. Razmatraju se mogući okolinski uzroci individualnih razlika u prosocijalnom ponašanju i, općenito, razvoju socijalnih vještina djece (Smart, Sanson, 2001).

Visoke razine roditeljske topline su povezane s dječjom socijalnom kompetencijom i prosocijalnim ponašanjem, posebice kada se povežu s adekvatnom roditeljskom kontrolom, ili, kada ih se podupre roditeljskim primjerom promišljenijeg ponašanja (Darling, Steinberg, 1993).

Ne smije se nikako zaboraviti da upravo roditelji svojim postupcima utječu na psihosocijalnu prilagodbu svoje djece. Njihove reakcije na dječje emocije utječu na socijalizaciju izražavanja emocija, prosocijalno ponašanje i kompetenciju nezavisno od dimenzija roditeljstva (Brajša - Žganec, 2010). Način na koji roditelji reagiraju na dječje emocije, uz činjenicu kako bi morali biti svjesni vlastitih i djetetovih emocija, čini dimenzije strukture roditeljskih *metaemocija*. Pri pravilnom ophođenju s djetetovim emocijama mora se pomoći djetetu da na verbalnoj razini izrazi emocije. Nužno je istražiti situaciju koja je uzrokovala dječju emociju, ali, mora se i povremeno utješiti dijete kako bi isto bilo naučeno različitim načinima izražavanja emocija te mogućnostima kako da se nosi sa njima (Gottman, i sur, 1996).

Ovaj rad ističe činjenicu kako su roditelji prvi i najvažniji izvor socijalizacije djeteta. Oni, svojim odnosom prema dječjim emocijama i ponašanju oblikuju način dječjeg reagiranja u različitim emocionalnim situacijama. Roditelji tako potiču mogućnost za proces socijalizacije emocija. Roditelj je taj koji nosi odgovornost da dijete proaktivno nauči razumijevanju značenja emocionalnog izražavanja razgovarajući s njima o emocijama ponašanjima koja su simptom istih. Odrasli, ponajviše svojim reakcijama na djetetovo izražavanje različitih emocija, mogu sudjelovati u socijalizaciji izražavanja emocija svoje djece (Gottman, i sur, 1996).

Roditelji mogu imati dvojake reakcije (Gottman, i sur, 1996):

1. *podržavajuće* - tješjenje, ohrabrivanje, pomaganje u rješavanju problema koji je uzrokovao negativnu emociju; to je pozitivno vezano sa širokim spektrom pozitivnih ishoda za dijete, poput smanjenja negativne emocionalnosti, pozitivnih odnosa s vršnjacima, smanjenog rizika za internalizirane i eksternalizirane probleme te općenito, veće socijalne i emocionalne kompetencije;
2. *destruktivne* - pri tome se misli na negativne emocionalne reakcije, i na sebe usmjerene emocije, što stvara veći rizik za lošu socijalnu prilagodbu poput eksternaliziranih problema i teškoća u odnosima s vršnjacima te manje socijalne kompetencije.

Ipak, ima nešto što nedostaje u opisanim roditeljskim stilovima, a to su roditeljski osjećaji o njihovim vlastitim emocijama i povezanost sa specifičnim emocionalnim ponašanjima djece.

Odnos roditelja prema dječjim emocijama je povezan s dječjom regulacijom emocija, i utječe na dječje ponašanje u svakodnevnom životu. Ipak, postupanje s dječjim emocijama kao dimenzija varijable metaemocija nije odvojena od varijable roditeljstva, pa tako postoje tri dimenzije roditeljskog ponašanja (Gottman, i sur, 1996):

1. *roditeljsko umanjivanje* odnosno *ismijavanje, kritiziranje i nametanje* kao *negativna dimenzija,*
2. *roditeljska toplina* koja uključuje toplinu roditelja u interakciji s djecom,
3. *oslanjanje* i *nagrađivanje,* odnosno, *roditeljsko pozitivno uključivanje,* odgovornost, entuzijizam, općenito govoreći, radi se o tzv. afektivnom roditeljstvu.

Druga i treća dimenzija odnose se na pozitivne dimenzije roditeljskog ponašanja. Način na koji će se roditelj odnositi prema svome djetetu, tj. koje će odgojne postupke dječjim emocijama koristiti, će utjecati na djetetov daljnji razvoj. Roditeljske karakteristike, poput obrazovanja i socioekonomskog statusa, zadovoljstva sobom općenito, također mogu utjecati na dijete. Upravo takva obilježja roditelja utječu na roditeljske odgojne postupke, ponašanja i procese socijalizacije. Utjecaj je, stoga, posredan i neposredan u kontekstu dječjeg razvoja.

Različiti autori nisu pak podrobnije objasnili korelaciju odnosa roditeljskih odgojnih postupaka i postupanja s dječjim emocijama te zadovoljstva životom i sreću roditelja. Ipak, sve više ih se primjetno usmjeruje na povezanost različitih indikatora roditeljskih postupaka i ponašanja, njihovog zadovoljstva i subjektivne sreće koji zajedno, na izravan ili neizravan način, doprinose socijalno-emocionalnom razvoju djece u rano predškolsko doba. Roditeljski odgojni postupci kao specifična ponašanja koje roditelji koriste u usmjeravanju djece prema postizanju socijalizacijskih ciljeva mogu biti (Darling, Steinberg, 1993):

- pozitivni - induktivna disciplina, prihvaćanje/toplina i
- negativni - tjelesno kažnjavanje i popustljivost.

U drugu ruku, postupanje s dječjim emocijama kao jedna od dimenzija roditeljskih metaemocija (uz svjesnost vlastitih i dječjih emocija) odnosi se na pomoć djetetu da riječima izrazi emocije, da propita situaciju koja je potencirala određene emocije. Kako je ranije spomenuto, nužno je povremeno tješjenje djeteta, i poučavanje načinima izražavanja emocija i načinima kako se nositi s njima (Gottman, i sur, 1996).

Roditeljski odgojni postupci i ponašanja, kako je ranije navedeno, međusobno su povezani, a može se pretpostaviti kako su dijelom povezani i sa subjektivnom dobrobiti, odnosno, srećom roditelja te zadovoljstvom života roditelja.

3.1 Negativno postupanje roditelja djece predškolske dobi

Ovaj rad želi istaknuti činjenicu kako faktori kao što su osobine odraslih, odnosno roditelja, njihova sposobnost rješavanja i suočavanja s problemima i, općenito govoreći, kvalitetno funkcioniranje odraslih osoba/roditelja, utječu na kvalitetu obiteljskih odnosa. Posebice se to odnosi na potenciranje socijalno-emotivnog razvoja djeteta. Korelacija nabrojanih odnosa utječe na formiranje obiteljske klime.

Na obiteljsku klimu utječe (Čudina - Obradović, Obradović, 2006):

- grupa faktora koja se odnosi na dijete - crte ličnosti, vještine nošenja s problemima,
- akutne životne krize i stresori - izvori „izvana“, kao što su škola i posao.

Primjerice, poslovni život roditelja, ili iskustva djeteta u školi mogu utjecati na cijelu obiteljsku klimu. Kod pojave životne krize pojedine crte ličnosti i vještine nošenja s problemima drugih članova mogu promijeniti utjecaj krizne situacije na obitelj. Obiteljska klima pak oblikuje set faktora koji tvore samu obiteljsku klimu. Takva kohezivna obitelj može utjecati na vještine nošenja s problemima i funkcioniranje odrasle osobe, a samim time i na dječji kognitivno-emocionalni razvoj.

Obiteljska okolina može utjecati na disfunkcije, kao i na sposobnost ostalih članova da, primjerice, podupiru roditelja koja ima poslovne ili privatne probleme te na sposobnost adaptacije djece. Pozitivna obiteljska okolina može kroz svoj zaštitnički utjecaj umanjiti trenutno stresore i poticati socijalne resurse iz vanjskog konteksta.

Ovaj rad, stoga, želi ukazati na činjenicu kako su pojedini aspekti obiteljske klime povezani s različitim karakteristikama djece i mladih.

Mora se primijetiti kako većina autora, što se može smatrati i logičnim, izražava misao kako one obitelji koje podupiru zajedništvo, razvijanje inteligencije, kreativnosti i izražavanje istih, potiču snažniji socijalno-emotivniji razvoj djece. Kao nusproizvod takve pozitivne okoline nastaju akademska motivacija i uspjeh. Visoka strukturiranost također potiče slične efekte, posebice kod mlađe djece koja su još nezrela, i koja imaju tendenciju ispoljavanja nepoželjnih ponašanja. Dobre obiteljske veze su povezane s (Čudina - Obradović, Obradović, 2006):

- prosocijalnim aspektima temperamenta,
- višom razinom samopouzdanja,
- socijalnom kompetencijim,
- očekivanjima rane autonomije i
- pozitivnim doživljajem postizanja neovisnosti od obitelji.

Naglasak na neovisnost, intelektualnu i rekreacijsku orijentaciju povezan je s aktivnošću i socijabilnošću članova, povećanom asertivnošću i oslanjanjem na vlastite kapacitete. Nadalje, može se ustvrditi kako je nedostatak obiteljske podrške povezan s većim brojem problematičnih posljedica kao (ljutnja, anksioznost, hiperaktivnost, nepažnja, nepristojnost, depresivna stanja, pojačano uživanje alkohola, problemi u ponašanju i pojava fizičkih simptoma kod djece i mladih). Manjak socijalne integracije te ranije spomenuta hladnoća i strogost odnosa u obitelji mogu biti u poveznici s raznim negativnim posljedicama (Čudina - Obradović, Obradović, 2006).

Kontekst u kojem se pojavljuju značajke obiteljske klime stvaraju daljnji efekt na posljedice te iste klime. Primjerice, ako dijete ima neadekvatan uspjeh u školi, roditelji mogu staviti naglasak na postignuće sa smislom motiviranja djece. Postoje određene poveznice između obiteljske okoline i genetske tendencije prema specifičnom temperamentu i crtama ličnosti. Obitelji čiji su članovi uspješni na raznim sportsko-

obrazovnim aktivnostima, mogu umanjiti neuroticizam među mladima koji mu tendiraju. Mora se priznati kako se smatra da će ove karakteristike pridonijeti povećanju impulzivnost kod mladih koji ne naginju ovoj crti ličnosti. Uzevši u obzir ranije navedene tvrdnje, vrlo su važne međusobne veze između obiteljske okoline te adaptacije djece i mladih (Čudina - Obradović, Obradović, 2006).

Ove korelacije reflektiraju ne samo veze između prethodno postojećih karakteristika obiteljske klime (nedostatak kohezije) i razvoja djeteta, već i vezu između djetetovih problema i promjena u obiteljskoj klimi kako bi se ti problemi savladali.

Vrlo je važno koliko je obitelj spremna suočiti se sa stresom i koliko stres utječe na odnose između članova obitelji. Upravo iz ovog (i ranijih razloga) razvijen je model obiteljskog stresa koji pojašnjava kako stres utječe na procese unutar obitelji te kako se ti nepovoljni utjecaji dalje reflektiraju na djecu. Navest će se iduće negativne konotacije stresa (Čudina - Obradović, Obradović, 2006):

- stres ugrožava mentalno zdravlje roditelja,
- stres reducira fizičko zdravlje roditelja,
- izaziva depresiju,
- potiče razdražljivost,
- najviše šteti djeci jer remeti roditeljske odnose,
- šteti kvaliteti roditeljstva.

Postoje ipak određene značajke pojedinca i svojstva okoline koji utječu na uspješnost prevladavanja stresa u obiteljskom životu (Čudina - Obradović, Obradović, 2006):

- *intelektualno funkcioniranje* - samopoimanje, samopoštovanje, osjećaj učinkovitosti, društvenost, šarm, talent i vjera u budućnost,
- *osobine obitelji* - čvrsta povezanost s jednom odraslom osobom, autoritativan odgoj (toplina, struktura, očekivanje uspjeha), obiteljska kohezija (zajedničke aktivnosti, obroci ili bar jedan obrok), povezanost sa širom obitelji,
- *šira okolina* - bliskost s odraslom osobom izvan obitelji, bliskost s vršnjakom iz druge „zdrave“ obitelji, dobra organizacija škole, bliskost s jednim zainteresiranim učiteljem, povezanost s drugim organizacijama kao što je sportski klub, crkva.

Čudina- Obradović i Obradović (2006) ističu činjenicu da treba razlikovati:

- 1. tradicionalan tip** - članovi su međusobno čvrsto povezani, emocije se izražavaju, samim time i integriraju u obiteljski život. Važni čimbenici su: stabilnost, stalnost, rutina, usmjerenost na obitelj, religioznost. Ove obitelji pružaju veliku količinu energije za svladavanje stresa, iako je relativno kruta u rješavanju problema;
- 2. moderni tip** - sadrži popriličnu količinu antistresne energije. Sve se emocije slobodno izražavaju, i nema međusobnih netrpeljivosti, sukobi se uspješno rješavaju. Postiže se dobra ravnoteža između pripadanja obitelji i osobne neovisnosti. Članovi obitelji (uz obitelj) se usmjeravaju na aktivnosti i druženja izvan obitelji. Ovim obiteljima su važne promjene i inovacije ispred stabilnosti i konformizma;
- 3. nepovezani tip** - između članova su slabe veze, a povezanost se traži izvan obitelji. Prisutna je dezorganizacija, međusobni sukobi i izbjegavanje. Ovakve obitelji su same izvor stresa te pružaju najmanju količinu bračnog zadovoljstva. Ipak, još uvijek je očuvana sposobnost rješavanja zajedničkih problema;
- 4. emocionalno narušen tip** - jak izvor stresa članovima obitelji, pruža se slaba zaštita, a majke u ovim obiteljima često traže antistresni izvor u svojoj djeci. Konstantna je prisutnost neriješenih problema u odnosima među članovima. Ti problemi s vremena na vrijeme eruptiraju u vanjski sukob, ali taj se sukob nikad na rješava stalno se ponavljajući.

3.2 Roditeljska agresivnost i zanemarivanje

Kada se govori o roditeljskim ponašanjima vezanim uz pojavu nasilja među djecom, mora se priznati kako je u razdoblju 20. i 21. stoljeća postojao čitav niz čimbenika koji su odgovorni za ovo. Ne smije se smetnuti s uma kako je proteklih pola stoljeća obilježeno gospodarskim prevratima, snažnim napretkom tehnologije i pojavom društvenih mreža. Stoga se može ustvrditi postojanje brojnih čimbenika unutar ove skupine - roditeljski odgoj, način komunikacije roditelja s djetetom, roditeljska disciplina i nadzor, sustav vrijednosti koji roditelj prenose na djecu i dr. (Olweus, 1998, u Nikčević - Milković, 2006).

Većina se istraživača slaže kako su najučestalija dva opća čimbenika koja objašnjavaju roditeljsko ponašanje (Olweus, 1998, u Nikčević - Milković, 2006):

- 1. komunikacija roditelj - dijete:** loša komunikacija između roditelja i djeteta predstavlja čimbenik rizika za kasniju pojavu međuvršnjačkoga nasilja,
- 2. roditeljski način odgoja:** slabi roditeljski nadzor, stroga i nekonzistentna roditeljska disciplina, roditeljsko odbijanje i neuključenost u odgoj i obrazovanje djeteta predstavljaju rizik za pojavu agresivnosti u djece.

Pozitivna i konstruktivna komunikacija između roditelja i djeteta ključna je za normalan razvoj. Roditelji koji su pod stresom, zbog bilo kojeg razloga, često slabije komuniciraju sa svojom djecom jer im je fokus usmjeren prvenstveno na rješavanje problema. Nesumnjivo je kako sadržaj i način na koji roditelji komuniciraju s djetetom u vezi rizičnih ponašanja može imati i pozitivan i negativan efekt na djetetovo ponašanje. Ako roditelji razgovaraju s djetetom i tumačeći negativne posljedice različitih oblika ponašanja, i ako dijete aktivno sudjeluje u razgovoru iznoseći vlastito mišljenje bez straha, propitujući roditelje o različitim utjecajima i posljedicama rizičnih ponašanja, takva komunikacija može biti čimbenik koji sprječava razvoj nasilnoga ponašanja.

Autori i odgajatelji se slažu kako nasilna djeca dolaze iz obitelji gdje ne postoji primjerena komunikacija, gdje roditelji uglavnom nameću svoju moć i mišljenje bez obrazloženja. Općenito su istraživanja pokazala da majke koje sugeriraju više prosocijalnih strategija kod rješavanja vršnjačkih provokacija i sukoba imaju manje nasilnu djecu, za razliku od majki koje sugeriraju više neutralnih i neprijateljskih strategija, čija djeca potom pokazuju i više nasilnih ponašanja prema vršnjacima (Olweus, 1998, u Nikčević - Milković, 2006).

Kvaliteta odnosa između roditelja i djeteta ima značajan utjecaj na razvoj agresivnosti u djece. Ako u odnosu roditelja i djeteta ima puno problema, manjak razumijevanja te prevladavaju hladni odnosi zajedno sa slabom komunikacijom, može doći do nedostatne kvalitete njihova odnosa. U takvoj situaciji dijete, sasvim razumljivo, može osjećati nedostatak razumijevanja i podrške od strane roditelja što dalje dovodi do značajnoga porasta agresivnog ponašanja djeteta.

Izlaganje djeteta različitim formama roditeljskoga agresivnog ponašanja dodatni je rizični čimbenik za pojavu nasilja među djecom. Kao rizične čimbenike za pojavu agresivnosti se izdvajaju (Olweus, 1998, u Nikčević - Milković, 2006):

- roditeljsko zlostavljanje djece,
- svjedočenje djece partnerskom nasilju,
- tjelesno kažnjavanje,
- strogo discipliniranje.

Teško tjelesno kažnjavanje u djetinjstvu koje se odvijalo u kontekstu zanemarujućih roditelja, predstavlja rizik za razvoj nasilničkoga ponašanja u adolescenciji (Pećnik, 2001).

Tjelesno kažnjavana djeca imaju probleme u ponašanju, sklonija su agresiji, a nesigurnost rješavaju naučenim načinom agresijom. Takva djeca pokazuju visok stupanj agresivnoga ponašanja, manje empatije i prosocijalnog ponašanja te je vjerojatnije da će biti odbačena od vršnjaka (Buljan Flander, Ćorić Špoljar, Durman Marijanović, 2007).

Karakteristika je zlostavljajućih obitelji da su neprilagodljive i destruktivne. U takvim obiteljima prevladava ljutnja i sukob, a roditelji su manje topli i podržavajući, manje zadovoljni partnerskim odnosom i nasilniji (Ajduković, 2001).

Zlostavljajući su roditelji manje zadovoljni svojom djecom, percipiraju odgoj djeteta teškim zadatkom i manje u njemu uživaju, češće koriste kontrolirajuće disciplinske tehnike, ne potiču razvoj autonomije u djeteta i vode izoliran način života (Buljan Flander, Ćorić Špoljar, Durman Marijanović, 2007).

Emocionalno su zlostavljana djeca često izložena nasilju vršnjaka, pokazuju poremećaje u ponašanju, delikventno ponašanje, upotrebu opojnih sredstava, agresivnost, autoagresivnost te bježe od kuće. Nasilje prema djetetu uništava povjerenje i poštovanje koje bi ono trebalo imati u odnosu s roditeljem. Kada dijete ne uspije stvoriti ili izgubi osjećaj bliskosti i vezanosti uz roditelje, raste vjerojatnost pojave antisocijalnoga ponašanja, pa tako i agresivnog. Ipak kod donošenja konačnih zaključaka trebamo biti oprezni (Buljan Flander, Ćorić Špoljar, Durman Marijanović, 2007).

Iako se ponekad na zanemarivanje gleda kao na „manje zlo“ u odnosu na zlostavljanje, sustavnija su istraživanja pokazala da ono može dovesti do jednako teških posljedica kao i zlostavljanje (Ajduković, 2001).

U zlostavljajućim obiteljima roditelji na neki način obraćaju pozornost na dijete. Koliko god ta konstatacija imala negativan prizvuk, jer pažnja se iskazuje na traumatičan i neprikladan način, djeca ipak imaju osjećaj da im roditelji putem zlostavljanja

pokazuju ljubav i brigu. U zanemarujućim obiteljima roditelji ni na koji način ne daju djetetu do znanja da ono postoji. Ne čudi da se dijete osjeća napušteno i kao da nije vrijedno ljubavi. Identifikacijom s roditeljem dijete stvara vlastiti identitet, dok se u zanemarujućim obiteljima dijete nema s kime identificirati. Stoga takva djeca traže bilo kakav oblik pažnje kako bi uopće osjećala da postoje, a to često pronalaze na krivom mjestu, te su meta različitih zlostavljača i rizičnih skupina vršnjaka s kojima se onda identificiraju (Ajduković, 2001).

Zanemarujuće su obitelji često socijalno izolirane, ograničavaju djetetu druženje s odraslim osobama koje predstavljaju pozitivne modele ponašanja te mu tako onemogućavaju emocionalnu komunikaciju s odraslim osobama (što je djetetu uskraćeno i unutar obitelji), ne pružaju djeci podršku, a roditelji su manje zadovoljni u braku i međusobno nasilniji (Buljan Flander, Ćorić Špoljar, Durman Marijanović, 2007).

Zanemarujući su roditelji često nesposobni učinkovito organizirati život u kući, osigurati tjelesno zdravlje djeteta i pridržavati se savjeta liječnika. U stresnim situacijama ne mogu više funkcionirati te dolazi do percepcije nedostatka vremena, energije i nade za traženje pomoći. Djeca su tada prepuštena rođacima i susjedstvu, što ponekad predstavlja rizik za razvoj agresivnoga ponašanja (npr. nasilno susjedstvo, agresivni rođaci i sl.) (Cicchetti, Cohen, 2006; u Coatsworth).

Zanemarena djeca često ne surađuju s učiteljima, ponašaju se bezosjećajno i neempatično u odnosima s vršnjacima. Problemi koje imaju u socijalnom funkcioniranju ometaju i njihovo funkcioniranje u školi. Istraživanja su pokazala kako zanemarena djeca imaju slabe interakcije s majkom, ali i s drugim skrbnikom i vršnjacima (Cicchetti, Cohen, 2006; u Coatsworth).

3.3 Efekti razvoda na djecu

Većina djece razvod roditelja na početku doživljava kao stresni događaj, no, reakcije djece su različite. Neka djeca pokazuju iznimnu otpornost i dugoročno čak mogu profitirati od suočavanja s takvom promjenom, u nekih se javljaju razvojne poteškoće, a neka, pak, pokazuju odgođene posljedice koje se često pojavljuju u adolescenciji.

S obzirom na snagu i trajnost reakcije djece na razvod roditelja mogu biti različite, a često ih se dijeli u tri skupine (Čavarović - Gabor, 2008):

1. inicijalne,
2. kratkoročne i
3. dugotrajne reakcije.

Dugotrajne reakcije su jedne od najvažnijih jer mijenjaju razvojni put i ponašanje cijelih naraštaja, a u njih ubrajamo:

- socijalni položaj u društvu,
- buduće partnerske odnose,
- bračnu kvalitetu,
- psihološku dobrobit djeteta u odrasloj dobi.

Razvod braka je u mnogim državama postao uobičajena pojava, posebice u proteklih pola stoljeća. To najbolje pokazuje broj razvedenih brakova tijekom jedne godine u većini država Europe. Također, povijesni osvrt na razvod braka jasno daje do znanja kako je povećana stopa razvoda posljedica socijalnih, kulturoloških, demografskih i ekonomskih promjena u modernim društvima. Društva danas karakteriziraju i snažnija vjerovanja u emocionalnu vrijednost braka, gdje su nezadovoljni supružnici spremniji na razvod jer zahtijevaju kvalitetnije odnose s partnerom. Logično je pretpostaviti da će se brakovi u suvremenim društvima brže okončati ne samo zbog većeg prihvaćanja razvoda kao odgovarajuće mjere na bračno (ne)zadovoljstvo, nego zbog većeg očekivanja da bi brak trebao istovremeno biti funkcionalan i da ispunjava supružnike.

Za odrasle sam razvod, iako stresan, može biti sretnije rješenje. Ipak, za razliku od odraslih roditelja, djeca ne vide koristi razvoda. Kraj braka roditelja je za djecu događaj koji njihov život izokreće, negativno djelujući na njih. Proces razvoda donosi mnoge promjene u život djece. Prvenstveno se radi o promjenama u kontaktu sa oba roditelja, kao i promjenama u roditeljskim emocijama i ponašanju. Te promjene imaju snažan (i očekivani) učinak na djecu, te na njihov razvoj u ranom razdoblju života. Rastava braka nije samo prekid bračne veze, stila i načina dotadašnjeg života, već se radi se o prekidu temeljne bračne zajednice. Razvod ima dubok traumatski učinak na sve članove koji u njoj sudjeluju pa ne čudi što djeca proces separacije doživljavaju značajnije od odraslih.

Starija djeca, pogotovo adolescenti u razvedenim obiteljima osjete negativne posljedice razvoda koje se najčešće reflektiraju kroz njihov školski uspjeh, eksternalizirajuće probleme (problemi u ponašanju, agresija i seksualnost - izraženije seksualno ponašanje), psihološko prilagođavanje (internalizirajuće probleme kao što je depresija) i procese razvitka samopoštovanja (Čavarović - Gabor, 2008).

Pojedini autori su, uspoređujući ponašanje djece iz razvedenih i nerazvedenih (kompletnih) obitelji ustvrdili kako djeca razvedenih roditelja pokazuju sljedeće probleme (Amato, 1991):

- *probleme u ponašanju* - agresivnost, socijalna neprilagođenost,
- *emocionalne probleme* - sram, strah od napuštenosti, gubitka, neracionalna nada u pomirenje, zabrinutost o zdravlju roditelja, anksioznost zbog podijeljene lojalnosti, nesigurnost u ljubavnim/romantičnim odnosima,
- *zdravstvene probleme* - fizičke simptome i dijabetes,
- *akademske probleme* - slabiji uspjeh u školi,
- pokazuju znakove *psihološke neprilagođenosti* - više socijalnih poteškoća i manje samopouzdanja.

Pojedina psihološka istraživanja ističu kako u podijeli efekata razvoda po spolnosti, pozitivni učinci razvoda su nađeni samo u djevojčica, pod umjerenim stupnjevima stresa i uz prisutnost bliske i brižne odrasle osobe. Varijable poput intenziteta sukoba između roditelja prije razdvajanja, dobi u vrijeme razvoda, povezanosti s oba roditelja nakon razvoda i sl., samo su neki od čimbenika koji utječu na prilagođavanje djece na novonastalu situaciju. Ako razvod rezultira pozitivnim efektima, kao što su završetak sukoba, stabilniji dom i zdraviji roditelji, rizik za probleme kod djece znatno se umanjuje. Dob u kojoj su djeca prošla kroz razvod roditelja utječe na kratkoročne reakcije na razvod (Čavarović - Gabor, 2008).

U predškolskoj dobi nesposobnost djeteta da razumije koncept razvoda na intelektualnoj razini čini sve promjene zastrašujuće nepredvidljivim i zbunjujućim. To dalje dovodi do (Čavarović - Gabor, 2008):

- separacijske anksioznosti,
- regresije u razvoju,
- ljutnje,

- straha i
- povlačenja.

U predškolskoj dobi takvi osjećaji mogu dovesti do formiranja emocija krivnje, misli o napuštanju ili kažnjavanju, regresije u razvoju i razvijanja pretjerane emocionalne ovisnosti o roditelju (jednom ili oba). U ranoj školskoj dobi tipične reakcije su: tuga, depresija, ljutnja te općenito, anksioznost. Prirodno je da kod većine djece opada školski uspjeh, kroz cijelu školsku godinu u kojoj se razvod odvija. Djeca starije školske dobi sposobnija su u korištenju obrambenih mehanizama kao što su: poricanje, potiskivanje emocija te tjelesni simptomi (poput umora, glavobolje i bolova u trbuhu). Oni također češće pokazuju intenzivnu ljutnju na roditelje zbog razvoda. Ostale uobičajene emocije su: osamljenost, žaljenje, anksioznost i osjećaj nemoćnosti.

Ovaj rad ipak želi naglasiti kako u nekim slučajevima, primjerice u obiteljima u kojima je bilo zlostavljanja ili intenzivnih i konstantnih sukoba, razvod može predstavljati više olakšanje nego traumatsko iskustvo (Čavarović - Gabor, 2008).

Može se reći kako su tijekom razvoda djeca često prepuštena sama sebi, što im pruža mnogo prostora da zaključuju o čitavom procesu i međuljudskim odnosima iz vlastitog iskustva. Roditelji obično smatraju kako djeca nisu dovoljno zrela da im objasne čitavu situaciju pa su u stanju raditi postupke koje samo oni mogu opravdati. To samo potencira dječju zbunjenost, a osim zbunjenosti, stres od razvoda može rezultirati dječjom regresijom na nezrela ponašanja.

Neki problemi i posljedice razvoda nastavljaju se i tijekom adolescencije, ali i kasnije za neke osobe. Dugotrajne reakcije djece na razvod roditelja jedne su od najvažnijih jer mijenjaju razvojni put i ponašanje cijelih naraštaja. U njih se ubrajaju (Čavarović - Gabor, 2008):

- socijalni položaj u društvu - nezaposlenost, napuštanje škole,
- budući partnerski odnosi i bračna kvaliteta,
- psihološka dobrobit - zdravlje djeteta (mentalno zdravlje) u odrasloj dobi.

Razne teorije i istraživanja su ukazala na razloge zbog kojih prekid braka može ne samo kompromitirati dječji razvoj i kasniji, zreliji život, nego on može djelovati kao faktor promjene u ponašanju djece. Može se dogoditi da djeca nakon razvoda

potenciraju svoju agresivnost, ili, postanu asocijalnija. Također je moguće da se dijete više veže za jednoga roditelja u čijoj se blizini osjećaju ugodnije. Anksioznost i depresija su dodatne, negativne posljedice razvoda.

3.4 Smrt roditelja

Smrt je zasigurno jedno od šokantnijih životnih iskustava djeteta. Događaj ima snažniji efekt smrću roditelja, pa tako za dijete, iako je riječ o regularnom ljudskom iskustvu, postoje određene fizičke, psihološke i socijalne posljedice. Tugovanje koje slijedi nakon smrti je različito iskustvo za sve članove obitelji, sa posebice specifičnim efektom na djetetov socio-emotivni razvoj. U skladu sa tim, u literaturi su opisane dvije teorije tugovanja:¹

1. teorije tugovanja koje se usmjeravaju na pojedinca - postoje četiri osnovne faze (šok i negiranje, žudnja, dezorganizacija, reorganizacija).
2. teorije tugovanja koje se bave obiteljima - usmjeravaju se na značenje koje gubitak ima za obitelj, prirodu događaja, dostupne resurse i strategije suočavanja.

Način reagiranja na gubitak kod djece različite dobi:²

1. djeca od 1 - 3 godine
 - nemaju pojam vremena pa tako ni budućnosti
 - nemaju jezik i rječnik za imenovanje osjećaja
 - nemaju emocionalne i kognitivne sposobnosti da shvate gubitak
 - smrt i odsutnost za njih imaju isti učinak;
2. djeca od 3 - 7 godina
 - ne razumiju gubitak, ali su ga intuitivno svjesna
 - postavljaju pitanja (npr. tko je kriv)
 - personificiraju i mistificiraju smrt
 - nemaju rječnik kojim bi izrazili sve što misle i osjećaju
 - izražavaju emocije

¹Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba <http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/kako-pomoci-tugujucem-djetetu/>

² [ibid](#)

- mogu imati teškoća u koncentraciji i dosjećanju
 - doživljavaju smrt kao kaznu
 - mogu imati poteškoće sa spavanjem
 - često reagiraju tjelesnim simptomima
 - pokazuju jaku vezanost za (preostalog) roditelja ili drugu blisku odraslu osobu;
3. djeca od 7. godine do adolescencije
- razumiju neizbježnost, konačnost i nepovratnost smrti
 - pokazuju emocije
 - povlače se od ostalih
 - imaju jaku potrebu da zadrže kontakt s umrlim
 - mogu imati poteškoće u koncentraciji i dosjećanju
 - javlja se osjećaj gubitka kontrole u životu
 - javlja se gubitak samopoštovanja
 - pokazuju jaku vezanost za (preostalog) roditelja ili drugu blisku odraslu osobu
pokazuju jaku zabrinutost za sigurnost svojih bližnjih, separacijska tjeskoba, mogu biti zaokupljeni ispravnošću vlastitih postupaka
 - mogu se javiti poremećaji spavanja
 - imaju tjelesne simptome.

3.5 Prinova u obitelji

Reakcija prvog, starijeg djeteta uvelike ovisi o dobi djeteta. Mlađa djeca će teže verbalno izraziti svoje osjećaje te će potencijalno reagirati regresijom, tj. ponašanjem kao da su se „vratili“ na raniju razvojnu stepenicu. Mogu, primjerice, ponovno posegnuti za dudom koju su već bili odbacili, tražiti svoju bočicu, tepati i slično. Druga djeca pak mogu tražiti pažnju odbijanjem hrane, neposluhom, plačem itd.

Što je dijete starije, to će lakše moći riječima izraziti što osjeća. Najčešće su neugodne reakcije prolazne, i mogu biti jednostavnije ako roditelji dovoljno dobro promatraju i slušaju starije dijete te unaprijed dogovore načine kako bi mu se posvetila dodatna pažnja.³

³ Mamino sunce <http://www.maminosunce.hr/drugo-dijete-u-obitelji/>

Odnos između majke i starijeg djeteta svakako će se promijeniti jer će majka biti vremenski više posvećena mlađem djetetu. Važno je o tome pričati sa starijim djetetom kako bi znalo da to ne znači da ga se manje voli. Starije dijete je nužno informirati o potrebama mlađeg djeteta, te uspoređivati kako je to bilo s njim ili njom kada se rodilo, kako bi se pojednostavilo razumijevanje i prilagodba.⁴

4. POZICIJA RODITELJA U MODERNOM KONCEPTU PREDŠKOLSKOG ODGOJA

„Maleš i Kušević navode različite inačice poželjnoga roditeljstva (Maleš, Kušević, 2011, 60):

- pozitivno roditeljstvo,
- konstruktivna disciplina,
- pozitivna disciplina i
- povezujuće roditeljstvo.“

„**Pozitivno roditeljstvo** temelji se na (Stričević, 2011, 5):

- poštivanju i podupiranju prava djeteta,
- na načelima nediskriminacije,
- na njegovanju i osnaživanju,
- uloga je roditelja da djetetu omoguće okolinu u kojoj se kvalitetno roditeljstvo ostvaruje,
- na djecu se gleda kao na aktivne sudionike u razvoju i odgoju, a na odnos roditelj - dijete kao na zajedničku suradnju.“

Razmatranje mogućnosti da se razina kompetencije roditelja podigne na novu razinu je relativno starija. Ideja obrazovanja roditelja, s ciljem da im se pomogne u odgoju i pruži podrška, razvijala se baš kao i društvo, s novim društvenim slobodama i sposobnostima. Ipak, posljednjih desetljeća znanstvena i stručna javnost mnogo se

⁴ Pitaj mamu <http://www.pitajmamu.hr/clanak/dolazak-novog-clana-u-obitelji>

intenzivnije bave ovim pitanjem tragajući za formama i metodama koje bi bile jednako učinkovite, primjerene i dostupne roditeljima. „Mnogi su se teoretičari pedagoške misli vodili idejom da je roditeljstvo izuzetno odgovoran zadatak i kako je za njega potrebno odgovarajuće znanje i posjedovanje vještina.“ (Maleš, 1995, 24)

Kako Stričević navodi, „promijenile su se metode kojima se pokušava pomoći roditeljima da razviju svoje roditeljske kompetencije, načini podrške roditeljima te društvena svijest koja promiče shvaćanja da se o roditeljstvu treba učiti i to ne samo onda kada se roditelji suoče s nekim odgojnim problemom u obitelji i izvan nje, nego u smislu razvijanja roditeljskih kapaciteta da bi mogli obnašati svoju ulogu primarnih odgojitelja djece.“ (Stričević, 2011, 2)

Ljubetić smatra kako je dovoljan razlog za pedagoškim obrazovanjem roditelja promjena vremena i sve što takve promijene nose: „Razlog je u naraslim potrebama, sve intenzivnijim promjenama društva i obiteljskim zahtjevima koji se pred roditelje postavljaju, a mnogi od njih se ne snalaze u novonastalim prilikama. Stari obrasci roditeljskog ponašanja preuzeti od vlastitih roditelja današnjim roditeljima više nisu iskoristivi. Prema nekim istraživanjima čak 55% roditelja smatra se gorim roditeljima nego što su to bili njihovi. Pedagoško obrazovanje je postalo imperativ.“ (Ljubetić, 2007, 78)

Sama činjenica da je netko biološki roditelj nije dovoljna za vjerovati da će se ispuniti roditeljsko-pedagoška očekivanja pa je nužno osnažiti roditeljsku kompetentnost u područjima skrbi i odgoja djeteta. „Važno je osigurati društvenu potporu roditeljstvu u vidu programa i akcija koji će kontinuirano promicati roditeljsku ulogu, pružiti informativnu i stručnu potporu roditeljstvu, omogućavati permanentnu edukaciju te osiguravati mogućnost stjecanja specifičnih roditeljskih znanja i vještina“ (Ljubetić, 2007, 78).

Konstruktivna disciplina podrazumijeva poštovanje djetetova digniteta, razvijanje prosocijalnog ponašanja te poštovanje djetetovih razvojnih potreba. To se postiže poticanjem poželjnog ponašanja i savladavanjem lošeg ponašanja, daljnjim prevencijama problema u visokorizičnim situacijama, razvijanjem vještina samoregulacije, komunikacijskim vještinama itd. (Stričević, 2011, 10 - 18).

Pozitivna disciplina se može smatrati kao sveobuhvatna filozofija s krajnjim ciljem da se pomogne djetetu pri oblikovanju dviju važnih karakteristika: samokontrole i

samodiscipline. „Pozitivna disciplina se tako referira na roditeljske postupke koji potiču i ohrabruju poželjno ponašanje djeteta. Takvo što se može postići postavljanjem pred dijete niza dugoročnih ciljeva, koji bi tvorili temelj za oblikovanje ostalih vještina pozitivne discipline. Dodatan je korak omogućiti djetetu toplu i sigurnu atmosferu, što su spominjali prethodni dijelovi rada. Sljedeći je korak naučiti kako djeca razmišljaju i osjećaju te se time voditi. Posljednji korak odnosi se na razmišljanje o svom djelovanju, odnosno, bitno je reducirati instinktivne (negativne, nepromišljene) reakcije te promisliti racionalno prije svakog djelovanja u odnosu prema djetetu.“ (Maleš, Kušević, 2011, 60)

Bitno je, stoga, da umjesto očekivanja roditelja da se djeca loše ponašaju, oni stvore pozitivan i suradnički odnos s djetetom te da i oni sami služe kao dobar primjer. Rad ne može dovoljno naglasiti činjenicu koliko je važan kvalitetan razgovor s djecom i predviđanje zahtjevnih situacija te da ih se sukladno tome uči da unaprijed znaju kako postupati u pojedinim situacijama. Konstruktivno je da ih se nagrađuje kad postupaju dobro te se time reducira mogućnosti za neprihvatljive oblike ponašanja. Ovakav pozitivan pristup, temeljen na suradnji s roditeljima, odražava se na razvoj savjesti u obliku odgovornog ponašanja i brige za druge.

Povezujuće roditeljstvo potiče intuitivni način skrbi za dijete, što uključuje mnogo dodira i bliskosti. Roditelj tako mora činiti niz postupaka, kao što su (Stričević, 2011, 19 - 22):

- zbližavanje pri rođenju,
- dojenje,
- nošenje djece,
- spavanju blizu djeteta,
- vjerovanje plaču,
- održavanje ravnoteže te
- postavljanje granica.

4.1 Pedagoški sposoban roditelj

Ovaj dio rada ističe misao kako se pedagoški kompetentnim roditeljem može smatrati onaj koji sebe doživljava kao osobu koja ima kontrolu nad svojim roditeljstvom i odnosom s djetetom te roditelj koji se osjeća pozitivno u svojoj roditeljskoj ulozi. Ti faktori čine roditelja sposobnim ne samo za obiteljski odgoj, nego i za „konstruktivno odgajanje djeteta u pogledu izvanobiteljskih utjecaja i uspostave partnerstva s onima koji dijete odgajaju i obrazuju.“ (Milanović i sur., 2000, 123) „Kompetentno roditeljstvo omogućuje želja za posjedovanjem, razvojem i unaprjeđenjem roditeljskih pedagoških kompetencija, što nadalje omogućuje zdrav i cjelovit razvoj djeteta. Pedagoški kompetentan roditelj sposobno i adekvatno koristi osobne i izvanjske resurse u vođenju djeteta tijekom životnog sazrijevanja.“ (Ljubetić, 2012, 24)

„Sposobnost roditelja se smatra kombinacijom vještina, znanja i stavova pomoću kojih je pojedinac osposobljen za obavljanje određenog posla.“ (Lončar - Vicković, Dolaček - Alduk, 2009, 24) U pogledu osnaživanja roditeljskih pedagoških sposobnosti, to zapravo znači da se ne radi samo o onome što roditelji znaju i u čemu su sposobni/vješti, nego i o njihovim stavovima te kako se osjećaju u svojoj roditeljskoj ulozi, kakvu percepciju sebe kao roditelja imaju itd. „Ne smije se zaboraviti kako osjećaj sigurnosti i samopouzdanja biva temeljen na informiranosti, znanjima i vještinama, ali i na stavovima i viđenju roditeljske uloge i percepciji sebe kao kvalitetnog roditelja.“ (Stričević, 2011, 5)

„Kompetentan roditelj posjeduje metakompetencije čije su osnovne komponente (Stričević, 2011, 5):

- funkcionalna (sposobnost uspješnog obavljanja niza zadataka u svrhu postizanja određenog cilja),
- osobna ili ponašajna (sposobnost izbora ponašanja koji su adekvatni situaciji),
- spoznajna/kognitivna (sposobnost vješte primjene usvojenih znanja u konkretnoj situaciji),
- etička/vrijednosna kompetencija (posjedovanje, sposobnost prosuđivanja i primjena osobnih vrijednosti u određenoj situaciji).“

„Ljubetić se referira na navedene kompetencije pa ističe kako je bitno da pedagoški kompetentan roditelj svakodnevno mora aktivirati sve komponente svoje roditeljske

metakompetencije - u suprotnom nije u mogućnosti uspješno odgovoriti svojoj roditeljskoj ulozi.“ (Ljubetić, 2012, 25)

„Roditeljske kompetencije se mogu odrediti kao kontinuum od pedagoške nekompetencije, do pedagoške kompetencije čiji je smjer određen samim roditeljem.

Sastavnice pedagoške nekompetencije roditelja su (Ljubetić, 2012, 29):

- neznanje,
- nesigurnost,
- nezadovoljavajući odnos s djetetom te
- doživljaj tereta roditeljstva.“

Govori se o uzročno-posljedičnom nizu događaja koji započinje neznanjem o roditeljstvu, a to može biti uzrokom roditeljske nesigurnosti. Činjenica je kako roditelj koji nema dovoljno informacija o djetetu, razvoju, potrebama, očekivanjima, djelotvornim ponašanjima i potencijalnim odgojnim štetama svojega neodgovornog ponašanja, ne može biti siguran u ono što čini tijekom odgojnog procesa. Može se dogoditi da roditelj nepromišljeno odgovara na djetetove potrebe ne birajući primjerene odgojne postupke. Rezultat je takvog roditeljskog djelovanja nezadovoljavajući odnos s djetetom.

Ne smije se zaboraviti kako je odnos roditelj - dijete dvosmjernan, pa ne čudi ako takav isti osjećaj razvije i samo dijete koje, da bi skrenulo pozornost na sebe i potaklo roditelja na promjenu ponašanja, pred roditelja postavlja nove izazove kojima roditelj ne zna primjereno odgovoriti. To pak roditelja čini dodatno nesigurnim.

S druge strane, kompetentan roditelj ne odustaje od „zacrtanog puta“. Problemi se smatraju privremenima i premostivima, promišlja se o roditeljstvu, prate se i procjenjuju efekti odgojnog djelovanja na dijete. Roditelj ne smije zaboraviti činiti kontinuiranu samoprocjenu, i unaprijediti sebe te koristiti sve raspoložive resurse kako bi svoje roditeljske kompetencije „podigao“ na višu razinu. Dvosmjernan odnos će po Ljubetić potaknuti iduće: „Dijete najčešće prepoznaje roditeljske napore i primjereno odgovara na njih što roditelju pruža osjećaj uspješnosti i sigurnosti te ga ohrabruje u daljnjem unaprjeđivanju roditeljstva.“ (Ljubetić, 2012, 29)

Pedagoški sposoban roditelj podrazumijeva biti društveno bitan roditelj, informiran, obrazovan, vješt i zadovoljan svojom ulogom odgajatelja koji utječe na tuđe živote. „U procesu jačanja roditeljskih kompetencija moguće je izdvojiti četiri osnovna područja djelovanja (Maleš, 2003, 280):

1. društvena potpora roditeljstvu ostvaruje se razvijanjem svijesti o tome koliko je važno roditeljstvo i obiteljski odgoj.“ Od društva se očekuje da potiče i podržava inicijativu od strane roditelja te osiguravanjem prava i upućivanjem roditelja na pravo utjecaja, odlučivanja i sudjelovanja u izvanobiteljskom odgoju djece. „Od društva se stoga, očekuje sustavna promocija roditeljske uloge, stručna potpora, i edukacija, a od roditelja da je angažiran u odgoju djeteta, da shvaća njegove potrebe i ujedno da ukazuje na društvene propuste te na taj način inicira promjene za dobrobit svih.“(Milanović, 2000, 123)
2. „Informativna i stručna potpora roditeljstvu odnosi se na prijenos znanja i informacija svakom roditelju. Pruža odgovor na roditeljske potrebe u području informiranja o pravima djeteta, obitelji, roditelja te njihove dužnosti, o obilježjima djetetovog razvoja, o mogućnostima skrbi za dijete i poticanja djetetova razvoja kroz različite programe.“ (Maleš, 2003, 280)
3. „Mogućnost stjecanja znanja i vještina koji su važni za pravodobno i kvalitetno zadovoljavanje djetetovih potreba te za stjecanje znanja i vještina važnih za odgovarajuće poticanje djetetova razvoja razina je djelovanja preventivne naravi.“ (Maleš, 2003, 280)
4. „Mogućnost ostvarenja roditeljstva u osobno i socijalno potkrepljujućoj situaciji razina je jačanja roditeljskih kompetencija koja osigurava da se društveno važan, informiran, obrazovan, vješt i samopouzdan roditelj društveno, ali i osobno afirmira u svojoj ulozi.“ (Maleš, 2003, 280)

Mora se naglasiti činjenica kako je važno da je roditelj društveno afirmiran, samopouzdan i svjestan svojih znanja i vještina. Razlog tomu je što će mu takve odlike pomoći da bude uspješniji u svojoj roditeljskoj ulozi. Nadalje, lakše će se snalaziti, te će biti voljan surađivati s izvanobiteljskim institucijama. To potencira ne samo učinkovitost roditelja u traženju društvene i stručne potpore roditeljstvu, već i motivaciju da sudjeluje u raznim programima te da bude njihov sukreator ili inicijator. „Skrb za dijete, poticanje razvoja roditelja i jačanje roditeljskih kompetencija postaju krajnje odlike pedagoški sposobnog roditelja.“ (Milanović, 2000, 124) Dakle, roditelji koji sebe percipiraju kao uspješne i kompetentne osjećaju se snažnima i odgovornima za obnašanje roditeljske uloge, uživaju u ulozi roditelja i imaju osjećaj zadovoljstva te su kao takvi u mogućnosti kreirati okruženje koje potiče zdrav razvoj i napredak kod djeteta.

Kako bi se potvrdile tvrdnje, navest će se rezultati istraživanja koje je provela Ljubetić na uzorku od 166 roditelja djece predškolske dobi u dječjim vrtićima u gradu Splitu tijekom školske godine 1998./1999. Iz tih je rezultata vidljivo kako „pedagoški nekompetentno roditeljstvo majki i očeva čini nesigurnost u roditeljstvu i neznanje u majčinstvu i očinstvu (neznanje i potreba za više znanja, nesigurnost u roditeljstvu, opterećenost roditeljstvom, sumnja u mogućnost utjecaja na dijete, nezadovoljavajući odnos s djetetom, izbjegavanje suočavanja s problemom, doživljaj tereta roditeljstva), dok prostor pedagoške kompetentnosti čini odgovorno majčinstvo i očinstvo (odgovornost, samouvjerenost, spremnost na rješavanje problema, razmišljanje o greškama u roditeljstvu, uvjerenost u odlučujući utjecaj na dijete).“ (Ljubetić, 2007, 113)

„Potrebno je stoga osvijestiti roditelje koji se ne osjećaju sposobnim, ni dovoljno spremnim prihvatiti odgovorne i kompleksne funkcije roditeljstva, a koji vjerojatno svojim ponašanjem pridonosi takvom obiteljskom okruženju, ozračju i odnosima na relaciji roditelj - dijete. Upravo takvi nestabilni odnosi mogu potaknuti nastanak poremećaja u ponašanju.“ (Ljubetić, 2007, 95)

„Osim terminoloških razlika na koje se nailazi kod raznih autora, vidljive su diferencijacije u određivanju pojma obrazovanja roditelja.“ (Sunko, 2008, 385) „One najčešće proizlaze iz percepcije, usmjerenja i primjene programa za roditelje što se može promatrati na više razina (Stričević, 2011, 7):

- naglasak na programima podrške roditeljstvu u širem društvenom kontekstu gdje je obrazovanje roditelja jedan od segmenata društvene podrške, ili obrazovanje roditelja, kao poseban sklop aktivnosti usmjeren na podizanje roditeljskih kapaciteta vezano uz odgoj i razvoj djeteta;
- jačanje roditeljskih kompetencija općenito, ili intervencijske mjere i pomoć roditeljima, kada se nađu u konkretnoj problemskoj situaciji u odnosu na odgoj i/ili razvoj djeteta;
- obrazovanje roditelja za sve roditelje ili za posebne ciljne skupine, primjerice mlade majke, trudnice, roditelji djece s posebnim potrebama, roditelji u jednoroditeljskim obiteljima i sl.;
- usmjerenost programa obrazovanja roditelja na promjenu ponašanja (roditelja, a zatim i njihove djece) ili na kurikulum koji uzima u obzir demokratske metode odgoja.“

„Neovisno o različitoj terminologiji i definicijama obrazovanja roditelja, svi autori polaze od pretpostavke da je roditeljska uloga u odgoju i razvoju djece bitna, da roditelji u toj ulozi trebaju odgovarajuće informacije, znanja, vještine i podršku i da se roditelji trebaju dobro osjećati u svojoj roditeljskoj ulozi.“ (Stričević, 2011, 11)

Ne smije se zaboraviti kako je cilj obrazovanja roditelja stvaranje pozitivnih odnosa na relaciji roditelja i djece, kako bi se na temelju toga poticao djetetov razvoj i napredovanje.

4.2 Odnos roditelja i odgajateljske ustanove

Suvremeni dječji vrtić je mjesto gradnje kvalitetnih odnosa između odgojitelja i roditelja koje se temelji na povjerenju, s ciljem prerastanja u partnerski odnos od čega višestruku korist imaju roditelji i odgojitelji, ali i djeca predškolske dobi. Time se od suvremenog dječjeg vrtića očekuje se da roditeljima osigura uvjete za stjecanje specifičnih znanja o roditeljstvu kako bi podigli razinu svoje pedagoške kompetencije za roditeljsku ulogu (Slunjski, 2008).

Između mnogobrojnih sadržaja pedagoškog obrazovanja roditelja važno mjesto imaju sadržaji usmjereni na poželjne načine komunikacije na relaciji roditelj - roditelj i roditelj - dijete.

Upravo je stvaranje zajedničke percepcije i zajedničke pozitivne slike o djetetu (na temelju intenzivne suradnje roditelja i odgojitelja putem neprekidne razmjene subjektivnih iskustava i pažljivog razumijevanja djeteta), ključno za cjelovito razumijevanje djeteta i uvažavanje njegovih posebnosti. S tim ciljem, svaki bi vrtić svakim svojim postupkom trebao roditeljima pristupiti s prihvaćanjem, uvažavanjem i dobrodošlicom. Dobrodošlica roditeljevom dolasku u vrtić u bilo koje vrijeme te bez obzira na dob djeteta nikada ne bi smjela biti ugrožena, a posebice ne u vrijeme odgojno-obrazovnog procesa koji predstavlja neponovljivu priliku da roditelji svoju djecu upoznaju u socijalnom kontekstu koji je bitno različit od roditeljskog (Slunjski, 2008).

„Partnerstvo podrazumijeva ravnopravnost uloga roditelja i odgajatelja, podrazumijeva i prihvaćanje i uvažavanja osobnosti i sposobnosti drugih, i to ne samo odraslih nego i djece. Pretpostavlja i komplementarnost uloga: svaki je sudionik kompetentan u svom području. Roditelji u poznavanju svog djeteta, ali i skupine

djece s istim ili sličnim kulturnim, religijskim ili inim značajkama, i u nekim drugim područjima svog stručnog bavljenja. Odgajatelj će biti kompetentniji u pedagoško-metodičkim znanjima. Interakcija među njima može pružiti djeci kvalitetnije i raznovrsnije poticaje, omogućiti im kvalitetniju i raznovrsniju komunikaciju i interakciju.“ (Miljak, 1996, 46)

Uspostavljanjem suradnje dječjeg vrtića i roditelja, oba sudionika mogu naučiti više o djetetu, njegovim mogućnostima, osjećajima, interesima i ponašanju. Ovim imaju priliku učiti o osnovnim demokratskim načelima, i to slobode izbora, usuglašavanja stavova, tolerancije, suradnje, odgovornosti i dr. Suradnja je preduvjet jačanju i roditeljske i profesionalne kompetencije. Njezin krajnji cilj svakako je dobrobit djeteta, naime nužno je da roditelj i odgajatelj postanu zajednica s istim ciljevima te jasnim i definiranim ulogama u odnosu na dijete. Ona ovisi o osobnosti svakog pojedinog djeteta, stručnosti odgajatelja i očekivanjima roditelja.

Od dobre i kvalitetne suradnje najveću korist ima dijete. Ono stječe emocionalnu vezu s osobama od povjerenja, poglavito roditeljima, a onda i odgojiteljima, što je dobar temelj daljnjoj socijalizaciji. Ujedno stječe nova socijalna iskustva, osjećaj sigurnosti, osobne važnosti i povjerenje u druge te slobodnije raste i razvija se.

Građenje odnosa s drugima često započinje nepovjerenjem, ispitivanjem i procjenjivanjem. S obzirom na to da suradnja koja teži partnerstvu zahtijeva povjerenje, otvorenost, objektivnost i toleranciju, možemo reći da je njezina osnova dobra komunikacija. Curtis (prema Ljubetić, 2009.) smatra da su osnovna obilježja partnerskog koncepta sljedeća:

- roditelji su središnje i aktivne osobe u donošenju odluka i njihovoj implementaciji,
- roditelji imaju jednake snage i stručnost,
- roditelji su sposobni pridonositi funkcioniranju ustanove i primati od nje (reciprocitet),
- roditelji i profesionalci imaju zajedničku odgovornost.

Samim tim, preduvjet dobroj suradnji ponajprije je promjena stajališta o roditeljima. Preduvjeti razvoja kvalitetnije komunikacije s roditeljima moguće je realizirati sljedećim koracima:

1. prvi se odnosi na izgradnju povjerenja,
2. drugi na uključivanje roditelja u rad vrtića,

3. treći na upoznavanje roditelja s elementima njihova odgojno-obrazovnog procesa

Odgojna ustanova, odnosno, dječji vrtić treba poduprijeti razvoj pedagoške kompetencije roditeljima. Međutim, uvijek se dodatno ispituju spremnost, osposobljenost i prepoznavanje aktualnih roditeljskih potreba. Uloga odgajatelja sve više se proširuje i zahtijeva veću stručnost. Pored rada s djecom, odgajatelj se treba uključiti u rad s roditeljima. Dakle, treba biti spreman prihvatiti roditelja kao ravnopravnog partnera i to pokazati svojim postupcima, treba roditeljima pružati informacije, biti spreman dati savjet, usmjeravati ih i koordinirati njihovim radom u grupi te ostvariti brojne druge uloge

U postizanju kvalitete odgojno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi te izgradnji suradničkog odnosa s roditeljima, značajnu ulogu uz odgajatelja imaju i stručni suradnici. Uloga pedagoga ogleda se u organizaciji i posredovanju u djelatnostima za poticanje i uspostavljanje odnosa obitelji i dječjeg vrtića. Kvalitetu sustava ranog odgoja i obrazovanja (Ljubetić, 2009, 13) definira kao „rezultat djelovanja niza subjektivnih i objektivnih čimbenika“ koji u sinergiji omogućuju uspješno zadovoljavanje potreba svih čimbenika odgojno-obrazovnog procesa u ozračju prijateljskih i suradničkih odnosa, uz stalnu tendenciju rasta.

5. ZAKLJUČAK

Socijalno-emotivni razvoj djece (ponajviše one predškolske dobi) snažno je određen odgojnim postupcima roditelja spram djece. Pokazalo se kako pozitivni odgojni postupci i uvažavanje dječjih emocija od strane roditelja stvaraju preduvjete za uspješan socijalno-emocionalni razvoj u ranom djetinjstvu. Samim time se pospješuje pozitivan razvitak djece njihovim sazrijevanjem. Temeljni socijalizacijski kontekst u kojem dijete uči i usvaja različite oblike ponašanja je odnos roditelj - dijete, u kojem sve jedinice utječu međusobno jedne na druge.

Postavljene su dvije hipoteze:

1. roditeljski stil formira kontekst i emocionalnu klimu odnosa roditelj - dijete, dok roditeljski postupci predstavljaju specifično ponašanje koje roditelji koriste u usmjeravanju djece prema postizanju socijalizacijskih ciljeva.
2. emocionalna toplina najvažniji aspekt obiteljskog okruženja koji najviše utječe na dječji razvoj. Dimenzija roditeljske kontrole važna je za razvoj različitih pozitivnih, ali i negativnih oblika ponašanja djece.

Obje hipoteze su dokazane te ukazuju da roditelji svojim postupcima utječu na psihosocijalnu prilagodbu djece te da svojim reakcijama utječu na dječje emocije, njihovu socijalizaciju izražavanja emocija te prosocijalno ponašanje.

6. LITERATURA

1. Ajduković, M. (2001). Utjecaj zlostavljanja i zanemarivanja u obiteljima na psihosocijalni razvoj djece. *Dijete i društvo*, 3(1-2), 59-75.
2. Amato, P. R. i Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A metaanalysis. *Psychological Bulletin*, 110 (1), 26 - 46.
http://slatestarcodex.com/Stuff/divorce_paper.pdf
3. Baloban, J. (2005.) U potrazi za identitetom. Zagreb, Golden Marketing.
4. Brajša - Žganec, A., Hanzec I. (2010.) Social development of preschool children in Croatia: Contributions of child temperament, maternal life satisfaction and rearing practices. *Journal of Child and Family Studies*.
5. Buljan Flander, G., Ćorić Špoljar, R. i Durman Marijanović, Z. (2007). Pojava nasilja među djecom s obzirom na spol, dob i prihvaćenost/odbačenost u školi. *Društvena istraživanja*, 16, 157-174.
6. Cheetham, G., Chivers, G. (1996.). Towards a holistic model of professional competence, *Journal of European Industrial Training*
<http://www.adulterc.org/Proceedings/2000/chiversg&cheethamg1-final.PDF>
7. Cicchetti, D., Cohen, D.J. (2006). Developmental psychopathology: Risk, disorder, and adaptation; u Coatsworth, Douglas J. *A Developmental Psychopathology and Resilience Perspective on 21st Century Competencies*. The Pennsylvania State University
http://www.hewlett.org/uploads/Developmental_Psychopathology_21st_Century_Competencies.pdf

8. Čavarović-Gabor, B. (2008). Razvod braka roditelja i simptomi traume kod djece, Ljetopis socijalnog rada, 15 (1), str. 69-91.
9. Čudina - Obradović, M., Obradović, J. (2006.): Psihologija braka i obitelji, Zagreb, Golden marketing - Tehnička knjiga
10. Darling, N., Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. Psychological Bulletin, 113, 487. - 496.
<http://www.oberlin.edu/faculty/ndarling/lab/psychbull.pdf>
11. Daly, M. (2008.). Roditeljstvo u suvremenoj Europi: pozitivan pristup. Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
12. Giddens, A. (1999.). Treći put: Obnova socijaldemokracije. Zagreb, Politička kultura.
13. Gottman, J.M., Fainsilber Katz, L. i Hooven, C. (1996). Parental Meta - Emotion Philosophy and the Emotional Life of Families: Theoretical Models and Preliminary Data. Journal of Family Psychology, 10(3), 243-268.
<http://www.johngottman.net/wp-content/uploads/2011/05/Parental-meta-emotion-philosophy-and-the-emotional-life-of-families-Theoretical-models-and-preliminary-data.pdf>
14. Lončar - Vicković, S. i Dolaček - Alduk, Z. (2009). Ishodi učenja - priručnik za sveučilišne nastavnike
http://www.unios.hr/uploads/49ishodi%20ucenja_prirucnik.pdf
15. Ljubetić, M. (2007.). Biti kompetentan roditelj. Zagreb, Mali profesor
16. Ljubetić, M. (2009.) Vrtić po mjeri djeteta. Zagreb, Školske novine.
17. Ljubetić, M. (2012.). Nosi li dobre roditelje roda?! Odgovorno roditeljstvo za kompetentno dijete. Zagreb, Profil International

18. Maleš, D. (1995.). Pedagoško obrazovanje roditelja
19. Maleš, D. (2003.). Afirmacija roditeljstva. U: Puljiz, V., Bouillet, D., ur., Nacionalna obiteljska politika. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, str. 275. - 302.
20. Maleš, D., Kušević, B. (2011) Nova paradigma obiteljskog odgoja. U: Maleš, D., ur., Nove paradigme ranog odgoja. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu- Zavod za pedagogiju, str. 41-66.
21. Mamino sunce. Drugo dijete u obitelji. <http://www.maminosunce.hr/drugo-dijete-u-obitelji/>
22. Milanović, M. et al. (2000.). Skrb za dijete i poticanje ranog razvoja djeteta u Republici Hrvatskoj. Zagreb, Targa.
23. Miljak, A. (1996.) Humanistički pristup teoriji i praksi predškolskog odgoja. Velika Gorica, Zagreb, Persona.
24. Olweus, D. (1998). Nasilje među djecom u školi: Što znamo i što možemo učiniti. Zagreb: Školska knjiga.; u Nikčević - Milković, A. (2006.) NASILJE MEĐU DJECOM U ŠKOLI Postoje li razlike u zavičajnom, nacionalnom i globalnom kontekstu?
25. Pitaj mamu. Dolazak novog člana u obitelj. <http://www.pitajmamu.hr/clanak/dolazak-novog-clana-u-obitelj>
26. Pećnik, N. (2001). Teorijski pristupi objašnjenju zlostavljanja i zanemarivanja djece. Dijete i društvo, 3(1-2), 33-57. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb
27. Pećnik, N., Starc, B. (2010.). Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku

28. Petani, R. (2010.). Dimenzije roditeljskog ponašanja i stavovi adolescenata prema obiteljskom životu. Doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
29. Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba. Kako pomoći tugujućem djetetu?
<http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/kako-pomoci-tugujucem-djetetu/>
30. Rosić, V. (1995.). Pedagoško obrazovanje roditelja – pretpostavka uspješnog odgojno-obrazovnog djelovanja. U: Rosić, V., Pedagoško obrazovanje roditelja: zbornik radova. Rijeka: Pedagoški fakultet u Rijeci, str. 1-18.
31. Smart, D. i Sanson, A. (2001). Children's social competence: The role of temperament and behaviour, and their "fit" with parents' expectations.
<https://aifs.gov.au/sites/default/files/dsmart.pdf>
32. Sindik J. i sur. (2010.). CORRELATION BETWEEN FACTORS RELATED TO THE STIMULATION OF THE SELF-ESTEEM AT PRESCHOOL CHILDREN IN KINDERGARTEN. *Metodički obzori* 10, vol. 5(2010)2
33. Slunjski, E. (2008). Dječji vrtić: zajednica koja uči – mjesto dijaloga, suradnje i zajedničkog učenja. *Spektar media*, Zagreb.
34. Stričević, I. (2011). Jačanje roditeljskih kompetencija kroz programe obrazovanja roditelja. U: Maleš, D., ur., *Nove paradigme ranog odgoja*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 125-152.
35. Sunko, E. (2008.). Utjecaj provedbe programa za roditelje na njihove stavove o odgoju, *Odgojne znanosti*, god. X (2), str. 383 - 401.
36. Štalekar, V. (2010.). *Dinamika obitelji i prvi teorijski koncepti*. Klinika za psihijatriju, KBC Zagreb, Zagreb
37. Živić, D. (2003.). Demografski okvir i razvoj obiteljske strukture stanovništva Hrvatske 1971. - 2001, *Revija za sociologiju*, god. CCCXLI (2), str. 57. - 73.

38. Wise, S. (2003). Family structure, child outcomes and environmental mediators: an overview of the Development in Diverse Families Study. Australian Institute of Family Studies. Research paper <http://www.aifs.gov.au/institute/pubs/RP30.pdf>

7. SAŽETAK

Roditelji svojim postupcima utječu na socio - emotivni razvoj svoje djece. Svojim reakcijama na dječje emocije i ponašanje utječu na daljnje oblikovanje izražavanja njihovih emocija, te socijalno ponašanje. Roditeljski postupci predstavljaju određeno ponašanje koje oni koriste u usmjeravanju djece prema postizanju socijalizacijskih ciljeva.

Ključne riječi: socio - emotivni razvoj, postupci, ponašanje, usmjeravanje

SUMMARY

Parents with their actions affect the socio - emotional development of their children. Responding to the child's emotions and behavior they influence the further shaping of expressing their emotions, and social behavior. Parental procedures are specific behaviors that parents use in guiding children toward achieving the goals of socialization.

Keywords: socio - emotional development, procedures, behavior, routing

